

БАШЛАМЧЫЛЫКЪ

Жер-жерде инфраструктура проектлени толтуруу – регионланы онгдурууну ышангылы жолу

«Единая Россия» партия регионлада инфраструктура объекти анытыуна себеплик этерикди: кеп кылат ийени арбазларын тапландырудан башлап, артыкда магналлы уллу проектлени курулушларына дери. Аны юсюнден партияны официалый сайтында белги этилди (<https://kabar.dip-bakar.ru/>).

Санкт-Петербургда экономика форумда «Инфраструктура проекте – регионун анытыуну мадарлары» деген жыйлыунда партияны Госветини секретары Андрей Турчак субектиде болган кезиуде планча бла шагърейленгенини айтханды. Ол себепден партия президенден алага кырал даражада болушлукну оюсонден тилегенди. «Кыралны оюноусу аны тюзге санаганды эмда Посланияда жер-жерде инфраструктура проектеге себеплики юсюнден билдиргенди», дегенди Турчак.

Инфраструктура проектеге уа бюджет кредит 15 жылга бериликди, аны онеки айга ставкасы 3 процентте жетеди. 2023 жылны аякында дери бу жумушлагъа 500 миллиард сом кредит бериге белгиле. РФ-ни Правительствосуну башчысы орунбасары Марат Хуснуллин бу ачканы кыраатханды сора энтта жангы завкала жазарга кереклисине эс бурганды. «Проекте регионны анытыуу жаны бла комиссияны жамынуунда оюондоолду», деп кысханды ол.

Ачканы инженер, коммунал, социал, турист инфраструктураны анытыуунга, пассажир транспорту ишин игилдендире кыраатрга болушкду. Вице-премьер-министр ачаха регионун экономика болумуна кырамай, барысына да жетере кереклисин чертегенди. Сазге, КъМР-де туризм инфраструктураны анытыуну юсюнден республиканы башчысы Казбек Кокоев Парламентини депутатларына Посланиясында да айтхан эди. «Ич туризмини оюондоо жаны бла жангы программаны чеклеринде уа кыонак ийени ишлетуе лгота кредит бериликдиле.

Аны бла 15 жылга хайырланарга болушкду, ставкасы уа 5 процентте жетеди. Бу амалны хайырланарга керекби. Ол санда бальнеология курортланы жангыртууда. Санаторийде жерлени 10 миңге кебейтире тийишиди. Алай бла уа Нальчикни курортларында 150 миң адам солулуклыды. Алай болса, бек аздан 50 миң ишти жер кыраллыкды», деген эди республиканы таматасы.

Уллу проекте бла бирге уа социал сферада да энци эс бурлуруга кереклиси белгиленгенди жыйлыуда. Ол санда спортха. 2021-2023 жылга кыралны бюджетлени проектин хазырлагъан кезиуде «Единая Россияны» депутатлары регионлада физкультура-саулык саклау комплексины курулушларына бөлюнган ачаха эки кереге кебейтирин жалганды.

Аны бла бирге спорт объектины жангыртууда да эс бурлады. Жер-жерде

инсанланы оюлуруга кыоркуулу юйледен кеюоруу программа да магналлылай кылады. Сазге, «Жашуа журт эм шахар болум» миллет проектин чеклеринде 2020 жылда 1 январьга Нальчикде 227 жашуа журтдан 647 инсан жангы мекамлагъа кеюорюлгенди.

КъМР-ни Парламентини депутатларында Посланияда республиканы оюоусу Казбек Кокоев быйыл оюлуруга кыоркуулу юйледен 750 адамны кеюорууга кереклисин айтханды. Бу жумушлагъа 480 миллион сом бөлюнгенди. «Аны бла бирге оюежитиллада тургъанланы жашуа болулулары игилдендирге, экюс сабилени юйле бла жалчтырга тийишлиди. Бу проблемала уа республиканы бла кып кеюоруу бардырганды. КъМР-де анга 60 миң адам кыатханын белгилерчады. Аланы асламы Нальчикде Кыабарты-Мальвар кырал университетини тийресинде паркны бла «Курортны» скверни жангыртууну сайлагъанды.

Тырауызда уа ара майдан тапландырылукды. Алай бла «Жашуа журт эм шахар болум» миллет проектин чеклеринде 2022 жылда республикада жамуат жыйылган 7 жер айбатландырылукды.

АБДУЛЛАХЛАНЫ Фатима хазырлаганды.

Тапландыруу

Эс бёлорге тийишли мекам болушкду

Огъары Малкварда Маданият юйно ремонтун андан ары барады. Аны юсюнден Черек районун жер-жерли администрациясы билдирди. Жангыртуу ишле «Маданият» миллет проектин чеклеринде бардырылды.

Анга жайырма миллион сом бөлюнгенди. Бу кюлеге объектеге че мадар этилгенне районун администрациясында маданият бөлумине башчысы Къайылыны Рамазан жерине барып кыраганды.

Алайды да, юйно башы, терезелери алышындырылганды, электрокюч

МЕДИЦИНА

Ниетлери, муратлары, жууаплылыклары да бирди

Терк болушлук берген машина, уллу таууш этип, Нальчикде 1-чи номерли клиника больницаны алында тохтады. Андан, санитар баскыча салып, жашуу келген тиширюуну чыгардыла да, саусулагъа бек биринчи кырауучу бөлумге киририп, ундурукъга жатырдыла. Аны баш врачы Залина Тетова, медсестра Наталья Юдина да мычмай

кыалырга болушкду. - деп, Залина Викторевна саусуну хирургия бөлумге ашарды.

Манга мында айтханырына кере, сутканы ичинде больницыга бек аздан 70-80 адамны келтирди. Аланы араларында уа кеп торломери бардыла: сокори, орманда атылып калганды, койсузле, жаш адамла, уллагъанна да.

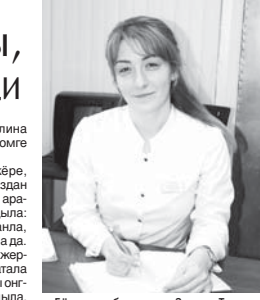
Бирлери кыйнаганы жерлени айтп агылгалады эселе, башкала асыры онгсудан севешалмайдыла.

Аланы барына да жол таба биледи бөлумно тамата врачы, анда ишлеген медсестрала Тикаланы Ульфийа бла Мария Шокуюва. Керек болса, ала саусуну бетин, кыларын, аклылары окына да жуура, олугъай, анга кийимге да мажарыла, койлеринден аш-суу да келтирди.

Бёлумде элли жылдан артык заманы урунган тамата медсестра Баккуланы Сагибатны, Тикаланы Ахмадини кызын а Нальчикде угъай да, саялди республикада тынмагъан хазна адам болмас. Бери келгенге биринчи болушкду этиуде битеу кереклини тапдырыла. Бу борун бир адам «чурум

тапмазча турурда. Пандемияны кыстау кезиуде бютион кеп саусуну алырга тоуенди. Больницаны госпитальга айландырган эдиле. Ол заманда врачланы, медсестраланы асламыс мекамдан кеп конлени чыкмай, юйлерине да айла бла бармай турганды.

Бёлумде ишлеген хар бирини юсюн-

Бёлумно баш врачы Залина Тетова.

ден да кеп огурлу севле айтырга болушкду. Ала жюрек халаллыклары, жандаурулуклары алларына келгенени биринден да айтканды. «Врана, медсестрала да билимби, сынаубуз жетишеди деп, тынчанып кыламыды. Медицина конден-конне айтылбарды, жангы дарманла, багыу амала чыгъадыла. Диагнозу тап салыуда уа кеп затны хайырланарга керекди. Аны себепли жыйдан бир кере бардыла да, энци курслагъа жорюп, усталыгыбызны кетюреби», - дейди баш врач Залина Тетова.

Мында сынаулу специалистле бла бирге кеп болмай ишлеп башлагъан жаш адамла да бардыла. Алага тама-та тлю кесини сынаун кызыганмай берди. Ол да бек иги шартды дегер болушкду.

Бу артык уллу болмагъан, алай шубх коллективде урунганла, ишти заман бошлады деп, ашыгып кетип кыламыдыла, бу мени жумушун туюндю да деп оюелмейди, бир бирге да кеп-кыулак боладыла. Ма алай бирча жууалы энда хазирле болуп тошгандыла 1-чи номерли шахар клиника больницаны саусула алган бёлумноу врачлары, медсестралары да.

ХОЛАЛЛАНЫ Марзият. Суратланы автор алганды.

Закон «Жигитле» ахчаларыны юсюнден сагъыш этерле...

Эсирип жолга чыккыган водителени жууаха тарту кыталыныркды. РФ-ни Уголовный кодексинде ол жаны бла тозетиуени РФ-ни Къырал Думасы экюнчю окулууда къабыл кертгенди.

Бир кере административ жууаха тартылып, кыайтаруу руй артына ичин олтурганы инсанни эркиниги ол жылга сыйырылгыра болушкду. Бюгонлюкде ишлеген законда ол болжал эки жылга жетеди.

Дагыда тазир кебейтилди. Алгын аны влчмени 200-300 миң сом болганды, энди законду авторлары аны 300-500 миң сомга дери кебейтирге кереклисин айтдыла. Былдыр буукулукчу ючкочу конюн угловный чул халда жакъыз ишлеге тартырга болушкду эл. Алай тозетиуде бу жорюк жокчу.

Эсирип жолга чыккыган водителени хатасындан адала ачыгъан кезлукле бардыла. Алай жууаха тартылып, ол кыайтаруу кеп болуп руй артына олтурды. Быллай жууапсыз инсанланы тыр мурат бла тазир 500 миң сомга дери кебейтирге, угловный жууаптылык да кыталынды.

Бу мадара аварияланы азайтырга себеплик этер-

ле деп ышанбады, дегенди Къырал Думаны башчысы Вячеслав Володин, законду проектин сюзге.

Кертиси бла да бу жангычылык магналлыды. Севлерюйюкде шатагата КъМР-де УТИБД-ны шартлары белгиле этерге себиз. Ведомостуо сайтында басмаланганыча, жылы алындын бери юч миңден аслам водителеге эсирип болганына ишкедикле транспортну жорюторге чек салынганды.

Къырал автономсекторла жаланда майны ал эки ийиыгында жок эскрден водителени тохтагандыла жолда. Жылы алындын бери уа эки жок инсанга бу оукулукну кыайтаруу жакъзы кочон угловный ишле ачыгъандыла.

«Кеф водителе, административ, угловный жууаха тартылганында да кырамай, жолга чыгъадыла. Ала авария болдуруп, башкалары саулулукларына, жаш уллары кыоркуу салдыла», деп айтдыла УТИБД-ны билдирюкчи.

Болсада энди ичин жолга чыккыган «жигитле» 500 миң сомсуз кыаллыкдыла. Ким биледи, миллионну жарысы аланы эслерин жыр эсе уа.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Шимал Кавказ кюн сайын

«Алтын майдан» кесине кёлпени жыйрыкды

Шимал Осетиада «Алтын Майдан-Алания» халкыла аралы фестивал-конкурсун биринчи кере бардырылды беллиденди. Анга битеу Россейден 400-ден аслам адам келрин сакъылдыла. Аны оюсонден 15-9 Регионун информация агентствосуну корреспондентине фестивалны директору Георгий Бестов айтханды.

Фестивал октябрьде болушкду. Аны кезиуде чыгарма кыууламаны араларында эришиле бардырылукдыла, миллет туселуени бла макъамланы мастер-класслары болушкду, кыралны белли педагогаларны кыташулары бла «тёгерек стол» өткерилди. Андан сора да, кюн сайы миллет икчиле бардырылганы кере, жон битеу тийреледе хуаны температурасы 5-18 градус болуучу. Жуууна терк-терк тегерек, кече бу кыуандан да жокпыды, кяр да жуучууду, алай жоланда тоулады.

Архызда жайда кенер кыра жауганды

Къарачы-Черкесде жоагонна жойны аллуну кяр жаууаны бек сей эткенди. Архызда ол уллу тебеле окуну курганды. Арт 20 жылдай аллай эт болгонды.

КР-Р, билдиргенди, кяр 5-июнь жауганды. Анга Архызны тоулары тобегенди, өзгенге уа ол, носошк, жетмегенди, соболгола, агъач талапола хата салыганды. Регионун синоптикери билдиргенге кере, жон битеу тийреледе хуаны температурасы 5-18 градус болуучу. Жуууна терк-терк тегерек, кече бу кыуандан да жокпыды, кяр да жуучууду, алай жоланда тоулады.

Аскерчилени турмушлорун игилдендире

Келир окуу жыл сентябрде Каспийске (Дагъыстан) аскерчилени сайлениги 1,2 миңден аслам жангы школ ачылукды. Аны юсюнден РФ-ни кыруулу министр аримны генералы Сергей Шойгуга РФ-ни Къоруулу министр аримны сунуу капиталый курулушуну заказчысы управленисини бёлумно таматасы Александр Овеченко билдиргенди.

Каспийске болгынында, Шойгу социал инфраструктураны анытыууа энци эс бурганды. Анга жууук заманда сабий сак буса школ да ишлеририлген деп билдиргенди. «Быйыл аскерде курулуш этюгенге деп 528 фатар хойлорондор берилдикди. Бюгонлюкде оксер шахарчыкыда сабий сак ишле турды, токен эмда банкни бёлумно ачарга хазырдана турдыла», дегенди Овеченко.

Аналаны намасыларын кере

Ингушстандан кеп сабий асдорден Марзиевалы юйлерин РФ-ни Президенти Владимир Путини Указы бла «Ата-она махтаулукуну» ордени бла сауыланганды. Сабийлени кыруулауу халкыла аралы конюнде кыралны башчысы ол орденге тийишли болган юйрле бла видео-конференция бойынчыла халда ушак эттени.

«Хар сабийге да бек багалысыз эс, эсоз, ата-ананы сыйемликди, алапы кыайгыртуулукду, бир бирге курмет этуу, сый-намыс беруу бла магмананы тутхан хюкме юйорде оюсууда. Сизни уллу шубх юйлерингизде ма аллай жарык, туусууазлык сыйемлик болганы, хар конюног сабилеге, алапы юйретиге, хар жаны бла да оинтытууа хораланыганы ачык керюнеди», дегенди Владимир Путин.

Уста тесеучюле кыатышырыкдыла

Быйыл 15-18 октябрде Грозниде соаллы тусеуну Махму Эсамбаев аты 12-чи халкыла аралы фестивал-конкурс болушкду. Аны «Чечен халкыны битеудуны конгресси регион жамуат организациа ЧР-ни Кълтура министрствосуну башчылыгы эмда Россей Федерацияны Кълтура министрствосу бла Чеченини Правительствосуну ачаха болушуклары бла кураганды.

Фестивалны мураты фахмул хаш тлюно ачыкылду. Россейин эмда тыш кыралланы халкларыны миллет туселуени сакълуду, СССР-ни халкы артисти Махму Эсамбаевини чыгармачылыгын юсюнден не кядар кеп адм билдирди этюуда.

Информация агентстволаны материалларына кере ТЕКУЛАНЫ Хауа жарашарганды.

Банк

Кезиуду ишле болжалларынган кеч къалмазча

Быйыл алты айга Россельхозбанкны Кыабарты-Малкварда бёлумно (РХХБ) кезиуду ишлени бардырылгыра республиканы эл миюклерине ёнюкче 239,5 миллион сом бергенди. Ол былтыр бу заман бла тенгешдиргенде, 41,9 процентте кёлду. Андан орта бизнеседе кырамашанлагъа - 95,1 миллион сом эм гитче биригуилеге бла миюклерге да 144,4 миллион сом жетгенди, деп билдирди деп финанс учрежденини пресс-службасында.

Алай бла бюгонлюкде банкни гитче эм орта предпринимателеге берген кредит бочаксы 900 миллион сом чаклы болды. «Биз не заманда да агропромышленный комплекске энци эс бурбаз, ол анда кезиуду ишле болжалларынган кеч къалмай таммаланды

Тамата медсестра Баккуланы Сагибат сестра-хозяйка Мария Шокуюва бла.

жетедила. Къан тамырларыны кысыулугун ёнчелеп, биринчи болушлукну тапдырадыла, башка мадарларын да этедила.

«Болжалга салмай операция этерге керекди, алайсы оксуйр чегиси атылып

тапмазча турурда.

Пандемияны кыстау кезиуде бютион кеп саусуну алырга тоуенди. Больницаны госпитальга айландырган эдиле. Ол заманда врачланы, медсестраланы асламыс мекамдан кеп конлени чыкмай, юйлерине да айла бла бармай турганды.

Бёлумде ишлеген хар бирини юсюн-

ФЕСТИВАЛЬ

Чегем тары кыуанчча чакъырады

Шабат кюн Чегем ауузунда миллет аш-суу хазинабызны ачыкъланыу «Хычинни бойрам» деген фестивал өткерилди. Аны халкыбызны кыолдан чечмерлени бирдиктен «Уста ассоциация курады.

Фестивал Тёбен Чегемни тийресинде Гитче чухурлода бардырылукды. Организацианы учредители Таппасханланы Фатима айтханыга кере, былай мураты аны эрттеден бар эди. Ол заманда врачланы, медсестраланы асламыс мекамдан кеп конлени чыкмай, юйлерине да айла бла бармай турганды.

Бёлумде ишлеген хар бирини юсюн-

Халкыбызны ашчы одет-тёрелерин кенг жайыу, алапы башкала да биринча этуу барымын энда хазирле болуп тошгандыла 1-чи номерли шахар клиника больницаны саусула алган бёлумноу врачлары, медсестралары да.

ХОЛАЛЛАНЫ Марзият. Суратланы автор алганды.

Бизни корр.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Эсэ тутуу

Къабарты-Малкъаны бла Ингуш Республиканы сыйлы артисти Бачиланы Борсини жашы Александр тугуяны бу көндө эли баш жыл болушк эди. Жарсыуға, ол дуниясын алышканды. Алай аны жарык сьфаты къаруучулары, аны сахна нёгерлерини да эслеринден кетпейди.

Александр 1991 жылда Москвада театр искусствону къырдан институтунда окуш келип, андан ары-сында Къытайлаа, Къырым, Къыргыз, Къыргыз тугу-дотур, ошол кезде тугу-дотур къытайлыкъ терюнчо студия дегендле. Алауны кураторлары, Москвада театр усталыкны кедь-драсында ишлеген, мастеровичну художество тутаматы, Россияны халык артисти Хомский Павел Состовий болганды.

Андан, диплом ишлери болуп, юч оюн келтиргендле ала: Карло Гольдонини «Бизни юйде къызга-ла» (Коджисине перепалки), Мещанин «Мещанин» эмда Жан-Батист Мольерни «Тарпоф» пьесаларына керь салынган спектакльде. Алада, къыска болса да, магыналы рольла жеткендле Бачиланы Александрга. Ол эпизодлары чемери эди.

САХНА ЭМ КИНО ИСКУССТВОБУЗДА ЖАРЫКЪ ВЬЗ КЪОЙГЪАНДЫ

«Бизни юйде къызга-ла» деген пьесаны малкъар тилге топ Гекилланы Магомет кёчюргенди. Анга керь спектакльни бизни жерлешичи, прокуратурада ишлеген биринчи тугуяны Бачиланы Марзипаны Марзипаны жашы, отуз жылны ичинде ГИТИС-де ишлеп, актёр факультетни деканы болуп тургъан Валентин Телпюков салганды. Айкай да, ол бизни жашау болумбузга келиширгенди ойнуу. Анда Бачиланы Александр ол тиши-руула къурагъан къызгауға къыахшан эр кишиден бирин ойнагъанды.

Жан-Батист Мольерни «Тарпоф» пьесасына да ана тилимизге Теки улу Магомет кёчюргенди. Терюнчо студия бла анга керь спек-такльни, диплом иш болуп, Россияны актёр факультетни кафедрасына таматасы, режиссёр Давид Гивнев салганды. Анда Александрга Валерия сьфатын къурауға туюшкенди.

Ол Орлон деген бай адамны кишулдоого, къызы Марианын суйгени. Алай а атасы аны, хыялкы болганын билмей, Тарпофка бериге умут эткенди. Атасыны буйругуындан чыгаргъа къоркъгъан Мариана Валер бла айырылырга дейди, ала къызын жумуш-чу алауны нассылары ючюн кореширге кюрешеди.

Тарпоф аны таматаны бийчесине кёзю къаран, аны алдар умуту. Аны кир ниетине шандырчыра Орлонго стол тубюнде буюдурылда да, жашы къатынына айтхан сёлзери ол кеси шиткенди аны юйюнден къыстайды. Тарпоф патшакъа этген кыйла-лыгы ючюн тутулгъа. Алай бла Мариана суйгенине барды. Ма ол Валерни кёргоз-генди малкъар сахнада Александр. Ючкни керде да театр бу спектакльни салгъанда уа, ол анда Тарпофни ойнагъанды. Ол хыялкы амалдыкыны сьфатын кёлю бола къурагъ-анын кёргендле къаруучула.

Токмаланы Жагъфараны «Чюнай къатын алады» деген пьесасына керь салынган спектакльде ол Эдгар деген миллионер шешке. К. Гольдонини «Кюнак юкю бий-чес» деген комедиясына уа Маркизи. Бу ролу ючюн «Кюнак сени» аты театр фести-валда жура Александронди. «Ючкни планда эм иги эр киши рол» деген номинацияда эчи белгилгенди.

Дагыда биз аны Н. Гоголуну «Ревизорунда» кёргенди. Бачи улу бу комедияда Добчин-скийин ойнагъанды. Бочинский бла (Бичил-ны Хаждау) ол бир бирге ушгъан орта оялу помещикдилье – толупа, онгулгауға баш ургъан, магынасы адмала. Аланы сьфат-лары, кёлери жюрттенлери къаруучула-ны кыйтайт кёлери жарык тугуяны тургъан-ды, алай коллоло эди аланы келгенде бир бирге жол бермей кириге корешгенлери.

къадарлыны толорендиди. **Д**жамиланы суд саклайды. Эртенде бери да анга санасы болмагъан колхоз-ну председатели Къадыл болушукъ этрге дейди, ол анга эрге барса. Амалсыз тишируу анга бой салады. Урушдан къайтып, Муса Джамиланы хапарын шиткенди. Алай жашауда бир бирин кеме билгенлери жарык кюнде да саклайдыла...

Тепелланы Алмини «Бийнгеринде» Бачи улу Апсатынды. Бу эски малкъар тауруху сюжетинде жазылган трагедия бек кючло чыгармалардан бирди. Аны сахнада салып, къаручуну ыразы этю да кёл къыйын иле-генди. Апсатыны сьфатын эске къалыра куру хунери бар эди Александронди.

Атырзаланы Магометни «Тамаша сы-бызгы» деген жомагында Бачиланы Александр Кнызыны сьфатын къурагъанды. Мускуланы Сакинаны «Кюеулук толкочо-гонде» уа – Алтаны.

Ол «Эльбрусонда» къарачай-малкъар тилге кёчюрген жомакъланы дубляжларын этгенди – жигитлери айтханы къарачай-малкъар тилде къайтарганды. Ол, алай къурагъ-анда, бош, тынч иш кёргениликте, алай туюндою. Актерни сёзю иш баргъан заман бла келгенди да, не андан узун, не къыска болуруға жарамайды. Аны бла бирге сабий-ле ийнарыра, жомакъ жигитлени ёнлери, ауазлары алай энкилеген тынч туюндою.

Ол онжети проекти дубляжларын эткенди. Алдан аспамсы жомакъларды. Ол санда: «Кунг-Фу Маурашюкчы» (Кунг-Фу Панда), «Рапуцель» («Эки шух» (Невезучие), «Ариуа юла жаныуру» (Красавица и чудовище), «Хатинаны», «Балто» «Балто-э», «Мулан» «Лун-тик», «Суюк жюрюк» (Холодное сердце).

Актёр «Гарсия Лорка» деген телевидение фильминде да ойнагъанды. Къайгыр-мазланы Даниельни «Устояшиче» деген суратлау-документли киносуна НКВД-чыны сьфатын да къурагъанды. «Иги, аман, огы-русус» (Хороший, плохой, злой), «Фортунаны джентльменлери» (Джентльмены удачи), «Плэдатори», «Юйде жангыз» (Один дома), «13-чю аскерчи» (13 воин), «Терминал», «Кызыу чакъ» («Час пик») деген кинолау уа дубляжларына къатышканды. Алада жыр-лагъан да этгенди.

Башында айтылгъанча, жарсыуға, бу иштин суйгени, юч сабий ёсюрюгн жарык кёлю, менсине билмеген жаш элли жыш-да алышканды дуниясын. Аны толмай къыл-ган мурастары иши, юйюро бла байламлы болгъанлары ишекисиди. Коллегалары суй-ген тегилири ару эсгергенлери коллективде аны сыйы, намысы да бийкед жюрюгенине шагытлыкъ этгенде. Къаруучула уа суйген актёрларыны сьфатын эске туталды.

МУСКУЛАНЫ Сакинат.

Кёнюн толтургъан хапар

«Мену кёрсе, келиними кёзлерине къан чабады, мен а юйден къайры кетейим?..»

Автобус бла манга элден иерик бир затны саклап, вокзалда отураман. Адам уйт, хар бирини бетинде къайгыр кёрюнде. Жа-нныда жыл саны келген ушгъануу тишируу отурдады. Ары, бери ётенину мушау къарамы бла ашырады. Телефонум эзынгардады да, мен саклагъан адам сёлешеди, жете тур-ганын айтты. Мен телефонуму журжумуна салгъанай, ол тишируу: «Таулумуса», - деп сорду. «Ху!» дегениминде сора ботюн къаршы жапылда да, сёз нёгер болгъанына къуанып, халпарга киришди.

«Башымы алып кеттени юйюмден, адматга айтырча туюлюм, бедидиш, алай ичимде да туталмай. Сабийлерим бирер жерде юйюлери бла жашайдыла. Мен а баш ием ёлгенини гитче жаш бла турама. Атапары бла мен ишчип, къыйнау ючюн къаламгъан-бы. Юй-кюн болгъаныбы. Алай аман кишин юйюнде деген къаргыш бошдан айтылган болмаз. Келиним бир къутуз, къызыгъсыз болуп туюшкенди да, аруу жашаубуну бузду.

Ю, сабийим да манга атып, базаргъа кете-ди. Жазны узуну андады. Ачха жетише-генден этмейди алай: жашым ишлебиди, аны башым менч, къыйнау ючюн къаламгъан-бы. Картош, быхы, башха битимле да ёсюрбедиз, нанькында да хайыр алыуубуз. Эршиш айланды базарлада. Кеси жангыз болса, жюрюсюн, алай сабийлери бардыла. Ала уа кичюкчле туюндоюлдо, сакъ болуруға керекди, гитчелкиден борбайларыны къыркыгъа жарамайды.

Сатуудан жыйлыныса уа, юйде даур, туюш болушанды. Къаргышты бла къызыргъанмы узыклагъа шитиледи. Ол юйде болса, мен болсам алып кетеме. Баш ием, мен да, таулу адмаллача, бир акъ да болмай а деп, малга тутханбыз. Бу адам ауушхандан сора малны да къурутуу, манга ол керек туюндою, къыз-ларын тугуна, союно, айраны, билшакны да алауға юлешсе деп. Къызларым а, аны халин билш, ханза алдырға да унамай эдиле, къоймай, анда анларга бир бергемне ансы. Ала ата юйлерине келмегени талай жыл да болды.

Тамата жашы сабийлери келседе да, аланы къыстап къояды. Жюрюгим къыйналды, бек къыйналды, алай не эттейим. Юйюне кетип да тугуналы талай заманы. Алып эткенди да, къуанып къалгъан эдик. Алай: «Сабийлени мен ата юйюмден келтирмегемне», - деп, кыйтайт келгенди. Бир жол а жашым, таза да жанындан тооп, муну къыстагъа кюрешеди, алай ол, акък тиреп, кетерге унамайды.

Сора жаш, уллу келинни бла къызландан бирини орна ачыкърып, къыйнай аны атасына ала атасына жибереди, келинине да, къыз-ларны юйлерине жынысына деп.

Барып, болумум айтхандыла, алай а келмегендилье. Анасы уа, телефон бла сёлешип: «Мен санга сыйда бергенлени юсюнде жыртып тешисиле», - деп къаргъанды. Андан сора мен туюнлоп къылганыма бала-сындан ачыкърып, къыйнай аны атасына ала атасына жибереди, келинине да, къыз-ларны юйлерине жынысына деп.

Тишируу жарлды не досек да деп. Ахырын-да уа аман кюн келди башыбызга. Аны халин не ару, не аман бла туюгеталмай, жашым да

иерге юйренип, къыты болуп тургъанды. Сора анда бир-эки керь бакъдырыбыздан сора тохташканды.

Ю, сора башыма уллу жыл бла аны юйде-гиси сакдыла, аладыла мени бакъган, манга къаргъан да. Ёлгенини жумушун эт-ген, жууруну-ахуну жюрюгтен да аладыла. Къызларымы эрге бергенде да, уллу жаш тапдырды кереклери, аладан бирине кой да ишлеп берди.

Энди ботюн а аны сабийлерин арбазима иймей тохтагъанды. Амалы жокъду ансы, мени да къыстарыкъ эди. «Таш-агъа къурус да, сен къурумсаз деп, кёзюме къаран алай айта тургъандан не зат сурайса? Сабийлени аталары не зат эсе да айтханлай, ол: «Сени катынгынамы огесе жашынгмы?» - деген эди. Ол кюн окуяна талкан болуп эди аурунуу ол адам.

Сабийлерин окуна бозиткенди. «Къанан кетесе сатылгъа, биз ниянна бла бек таурабыз», - дейди. Кюнуш, тийре бла да жарамалай, жадыла берю кюль, тёгерегин талгаулай турды.

Мен жумушуму этгемне, алай кетерге уа бол-ганыма, тийре уа келгенде, мен кетип къалармы деп къоркъуп, кёзюме мушау къарайды. «Эрик-дирдим, алай жюрюгем тохтап къалырга жетип, къайры барырга билмей, кечкенме былайгъа», - дейди. Сора, кюл жуауругуну жур-жундан чыгарып, кёлериин сорте, хапарын андан ары бардырады.

«Бир кезиде уллу жашка кетип, талай заманы алада тургъанды, кызыландан бирер де тышына чыкмагъан эдик, келин а аны бла асыры кюрешкенден, ахыры бла да онгу кыле, ол да уллу жашка кетип, акъибиз ма алай тургъаныбы. Аны эрге бергенден сора мен да юйге къайтханыма.

Къайтмагъаным ол болгу эди. Ол дуняда ёрлюгоюмо бу дуняда кёрдюм. Келин юйде болса, отурунда чыкмай сау кюн турсам да, эшигим аныч, не ишлесе дерек туюндою. Кёзюм-башым къарангы этип, чыгып, бир чай ичсем, дагыда артка кирип, танып къыл-ган конюлерим кёл болгандыла. Мени керек, кёлерине къан чабады, алай кеси юйюмден къайры кетейим? Тёгерекде кюнуша бла итме, алай ала келседе да, унамайды».

Бу да къыйынды. Жашауу келген бу адам къалай сыйындады аны зараратлыкны кюрюлеге? Ол келинни ата юйюнде намаксы, сыйгъа эс бурган бир амал жокъму эди? Аны анасыны уа келини болуруму? Бар эсе, ол аны бла къалай турды? Къалай келин болуу? Азыны къызлары къыйнау, бергенден эшит-дим ауушканы. Аны уа ол? Бир жол аман уа, алай къызын къызы болгъан келин кёл чыдар-му? Ма алай, дагыда кёл сорула келдилье акъылыма. Бизни миллетде алайла болупа деп ийнарынганды да келмейди.

Арада сёз къыйтай тынгуладым тишируу айтханыма, атын, тугукумун да сордум. Алай: «Мени къызлары къыйнау, бергенден эшит-дим ауушканы. Аны уа ол? Бир жол аман уа, алай къызын къызы болгъан келин кёл чыдар-му? Ма алай, дагыда кёл сорула келдилье акъылыма. Бизни миллетде алайла болупа деп ийнарынганды да келмейди.

Арада сёз къыйтай тынгуладым тишируу айтханыма, атын, тугукумун да сордум. Алай: «Мени къызлары къыйнау, бергенден эшит-дим ауушканы. Аны уа ол? Бир жол аман уа, алай къызын къызы болгъан келин кёл чыдар-му? Ма алай, дагыда кёл сорула келдилье акъылыма. Бизни миллетде алайла болупа деп ийнарынганды да келмейди.

ШАУАЛАНЫ Разият.

Башламчылыкъ

Уллайгъанлагъа, урунганлагъа да – тынч амал

Инсанланы жумушларын жалчатынуу итилендир муратда Россияни Пенсия фонду ахшы башламчылыкъ этгенди - аны регионун хар районунда управленялар-ында документлени заказ бла алырга болууду. Ол абадан адмаллаға, фонда барырга заманлары жетишгенлеге, аналагъа бек хайырлыды, нек дегенде, аны ючюн кезинуо сакълар-га туюшды.

Керекли документлени заказ фонду жер-жерли управленясына телефон бла сёлешип, Бачи улу офици-циал сайтында - www.pfrf.ru жазып этрге болууду, аны ючюн къырал жумушланы порталында эсепте туюриги-ги элзепки туюндою.

Сайтта «Электронные услуги» бёлюмде «Предвари-тельный заказ документов» деген тизгинни сайларгъа, сора атыгъзыны, тукъу-музгуну, атагъзыны атын, СНИЛС-ни номерин жазар-гъа эм къайсы документ керек болганын белгилерге керекди. Битиз тизгине тол-тургъанындан сора анда документиги къчан ханды болуугу билдирилгенди. Алай бла адам белгилени-ген заманда фонда барып, чурумсуз, къагъатын ала-лыкъды.

КУЛЬАЛАНЫ Зульфия.

ТАРЫХ БЕТЛЕ

Сталинни жашы къалай жоюлгъанды

ЖЕСИРЛИК

1941 жылда, Германия СССР-ге чабардан бир ай алгъа, тамата лейтенант **Яков Джугашвили** ботур эди! Офицер сауутуну къатындан кетерге эркин туюндою. Ма алай бла къалганды ол гаубицасы бла бирге». Фронтха Яков 24 июнда 14-чю гаубицалы полкуну тамата лейтенанты Яков Исосифович Джугашвили урушун биринчи кюноне Кюбинкада юйренилгенде тубогенди. Ючкни кюн алауны дивизияларын сормеше бара тургъан жерге кёрюнгендилье. Яков юй бичисе Юлягъа бла къызчыны Гюльгъа пись-мо жазаргъа кючден жетишгъангъанды, ада анга жарымазларын тилегенди. Ол аны ахыр пись-мосу болгъанды.

Светлана Аиллуева былай эсгергенди: «Ол къуруругу гаубицаланы къайдан да сайлагъан болуп эди! Офицер сауутуну къатындан кетерге эркин туюндою. Ма алай бла къалганды ол гаубицасы бла бирге». Фронтха Яков 24 июнда 14-чю гаубицалы полкуну тамата лейтенанты Яков Исосифович Джугашвили урушун биринчи кюноне Кюбинкада юйренилгенде тубогенди. Ючкни кюн алауны дивизияларын сормеше бара тургъан жерге кёрюнгендилье. Яков юй бичисе Юлягъа бла къызчыны Гюльгъа пись-мо жазаргъа кючден жетишгъангъанды, ада анга жарымазларын тилегенди. Ол аны ахыр пись-мосу болгъанды.

Алай бир нёна кюнден 14-чю танк дивизия кирген эди, артында аскер бёлюмлери кюнде ширетуга туюшкенди. 1941 жылда 16 июлда къурушудан чыгар амал эте тургъан кезиде тамата лейтенант Джугашвили таз болуп къала-ды. Кёл да бармай а нацисте Сталинни жашы алада болгъаныны, ол пленнге жашауну къут-харуу ючюн кеси ырызлыгъы бла туюшгенини юсюнден хапар жаздыла.

Арда Яков Джугашвили этген сорулудан белгили болганды ол пленнге кеси ырызлыгъы бла туюшгенини, аны андан башха амалы бол-магъаны да. Тукъумун да айтмагъанды, аны биргисине къуллукъ этгенле билдиргендилье.

БОЙ САЛДЫРГЫГЪА, КЕСИРНЕ ИШЛЕТРГЕ

РГАСПИ-де, 558-чи фонд, 11-чи жазуу, 1555-чи документ сакъламды. – СССР-ни ич ишлерини министри Френк-полковник **Круглова** Берлинни коменданты генерал **И. Серов** 1946 жылны 14 сентябрюнде къол салып жибер-

ТАРЫХ БЕТЛЕ

Сталинни жашы къалай жоюлгъанды

ген билдирю барды. Ма ол Сталинни жашыны кондагъарды тургъан кезиюнуо, аны къалай жоюлганыны юсюнден да кёл шарт ачыкълайды. Ол керти документти, - дейди документалист **Лана Паршина**.

Анда былай жазылганды: «Берлинни МВД-сыны оператив сектору 10 июлда немиси аскерлери Ара къауумуну баш штабыны «1-Ц» бёлюмюне къуллукъчусу Генсгер Пауль тугу-гъанды. Анга соруу этгенде, ол 1941 жылда Борисово шахарда артиллерияны тамата лейтенант Джугашвили Яковка соруу этуге тилманч болуп къатышканын айтханды. Соругу уа «1-Ц» бёлюмюне капитаны, импер къоркъусулукчы баш управленясыны 5-чи бёлюмюне къул-лукъчусу доктор Шульц бардырганды. Соругу бошталгъандан сора Джугашвилини Заксенхаузен кондагъарды жибергендилье.

Арда биз америкалыла 1945 жылда Заксенхаузен лагерде къуллукъ этген 15-ден артык адамны тутханлары тохтадыргъанбыз. Сора алар бизни тийрениде орнагъанын селбип тутулганына бизни колбулугъа берилерин тилегенбиз, тинтилуени андан ары бардыр мурат бла Америкалыла айтханыбыны этгендилье, тутулганына араларында лагерни коменданты, СС-ни полковники Кайндль эмда къалаулулукъ этген батальону командирин, СС-ни подполковники Венгер болгандыла. Венгерге соруу этгенлеринде, ол Генсгер айт-

хан тоз болгъанына шагытлыкъ этгенди, Яков Джугашвили керти окуяна юч юйикъны лагерьни тюрмесинде тутганын, андан Гиммлерни буйругу бла «Энци-А» лагерде къалып айтханын айт-ханды. Ол баргъа генерал Бессонов, эки полковник, төгереклери таз къабыргъа къурусулауған. Андан ки метр узаклыкъда шинжиле темир жиден юч къалты буруу тарытылганды. Аладан бири бла кючло тоз жиберилгенди.

Гестапочула немислигер сатылган генерал Бессонову Джугашвилиге ийип болгъандыла, ол бизи жаныбызга ёткерге эт деп. «Генерал Бессонов, - деп жазылды министрге жиберилген къагъатда - Гиммлерни буйругу бла Россияде Германия суйгенча тюрлендириле бардыруу проектин жарашдыруу бла юрешиледи. Кайндль а билит тургъанды Бессонов бла эки подполковник гестапоу агентлери болгъанлар эмда жылдан артык заманын немисли-лени башчылыклары бла Къызыл Аскерини чачынуу амалларын илеуу бла корешкенлеринде да, алай не жангылыч этген эселе да, аланы кондагъарга атханлары да».

«Соругу этгенде, Венгер Густав 1943 жылда мартада энци «А» лагерни тийресинде комендант Кайндль бла бара тургъанды, ол аны энци 2-чи номерли баракта бургъанды, сора андан ботюн эки таргъа энци айтханын тюрмедиле кондагъарга элтирге керекдилье, аладан бири Сталинни жашыды, экинчиси уа Молотову жууугуу дегенди, - деп жазылды министрге жиберилген билдирюде.

Алай айтты, ол анга, аскерчи жесирле анылар ючюн, лагерде жюрюген жорукъланы орсу тиле жазып тагъаргъа бургъанды. Экинчи кюн ол баракта генерал Бессонов, эки подполковник эмда тамата лейтенанта Джугашвили Яков бла Кокорин кёчюролендилье. Генерал-майор Бессонов немислигер Познань шахарда акъылба-лыкъ болмагъан сабийлени диверсантлагъа ха-зырлагъан шокну таматасы болганды. Шендио тутулуп, Москвадады».

Венгер а соругада Джугашвилиге бир нёна керек туюндою, не кереклеси болмагъан соругъ-нын айтханды. Ол а газетпенде башха бир зат тилемгенди. Ол аа фронтда халы билдирге суйгенди. Кесини тукъумун бир заманда да

ачыкъ этмегенди. Кширге къошулмагъанды, лагерни таматаларында да башындан къар-гады.

«Тамата лейтенант Джугашвили кесине бир административтагъа киши бла сёлеш-кенди, ол санда генерал Бессонов бла да. Лагерьни администрациясына бир торлю дау этмегенди. Алай фронтда не бола тургъанды а билдире итингенди», - деп айттылады министрге жазылган къагъатда.

Лагерьни коменданты Кайндль, анга соругу эткенлеринде, бир жол Джугашвилини тилеги бла ол анга, газетпенде сора да, Къызыл Аскер бла немислилени аскерлери бегинген жерлени картасын бергенин да айтханды. Джугашвили иги кесек заманына анга уллу эс буруп къарганды. «Къалай сынаса, уруна не бла бошаллыкъды?» деген соругуға уа Къызыл Аскер хорларыгъа чыртта иорексы туюлме дегенди. Пленде ол немислилени бир айтханларына да бой сал-магъанды.

КЕСИ КЕСИН ЕПТЮРЕНДИ ДЕРГЕ КЮРЕНГЕНДИ

Министрге жиберилген билдирюден бел-гили болганыча, кондагъарны коменданты Кайндль, анга соругу эткенлеринде, былай шарт-ла кёргозгенди: «1943 жылда тамата лейтенант Джугашвилини часовой ёптюргенди. Ол а былай болганды: 2-чи номерли баракта тутулуп тур-гъанын аны тюрмедиле, тюрмедиле, итиридиле, жетип саргъада алауға къарат тургъан эсөсөчу Юнгинг баракта киргиз деп бургъанды. Бар-ысы да тебегергендилье. Джугашвили жеринден телмегенди да, лагерни таматасын чыкыргы-ыз деп тохтагъанды.

Эсөсөчу Юнгинг буйругун къатлагъан-ды, алай Джугашвили анга бойунгъанды. Сатылганын бара тургъанды, тоз буругъа жанлагъанды. Часовой: «Тохта, бурсагъ атыр-лыкълый!» деп къычгарганды. Джугашвили а, амалы айтты, гимнастеркасын да жыртып, кёкюренин ачып: «Атырды!» деп къычгарганды. Ол заманда ушюк атылган таушу шитилди».

Ахыры 4-чю бетдеги.

